

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

»Jezičnik.« Knjiga Slovenska v XIX. veku. E. Spisal J. Marn. XXIX. leto. V Ljubljani. Natisnila in založila R. Miličeva tiskarna. 1891. Lex. 8°. Str. 65. Dobiva se nekaj izvodov v »Katoliški Bukvarni« po 60 kr., po pošti po 65 kr. — Kot predlanski, družni se tudi ta, lanski »Jezičnik« z letniki 1885—1887, v katerih se opisujejo književniki slovenski v XIX. veku. »Letošnji Jezičnik«, pravi g. pisatelj, »se poklanja narodnim učiteljem slovenskim; tudi prvi in zadnji med njegovimi knjižniki sta bila neki čas učitelja in sta nam po svojih čvrstih spisih v prozi in poeziji še sedaj. Srednji štirje so v učiteljstvu dokaj svitile zvezde, ki mlajšim tovarišem kažejo pravega rodoljubja pot ter jih vabijo, naj le-ti marljivo spopolnjujejo, kar so oni samotež, v slovenščini malo da ne samouki, pričeli v Knjigi Slovenski.«

Opisana šestorica, ki vsa še živi, je:

1. Ivan Navratil, ravnateljski predstojnik ter sodni tolmač za slovenski in srbohrvaški jezik pri najvišjem sodišču na Dunaju. Bil je svoj čas navdušen »Ilirec« in že leta 1850. pospeševalec narodnega uradovanja. Kot urednik »Vedežev« (1848—1850), ki je bil tedanji šolski mladini silno priljubljen, pridobil si je za mladi slovenski naraščaj velikih zaslug. Navratil je zelo obsežen pisatelj, posebno slavo pa si je pridobil kot nabiralec in razlagalec narodnega blaga in kot jezikoslovec.

2. Andrej Praprotnik, vpokojeni voditelj I. mestne deške šole v Ljubljani, poslavljen z zlatim križem s krono za zasluge, z najvišjim priznanjem in naslovom ravnateljskim, odbornik in ključar »Maticе Slovenske«. Praprotnik je vzgleden učitelj »stare šole« in posebno ljubezniv prijatelj mladini, kateri je napisal kopicico člankov in člančičev, pa tudi več šolskih knjig. Poskušal se je dokaj srečno tudi v naboznem in posvetnem pesništvu. Mnogim njegovim pesmicam so umni skladatelji zložili prijetne napeve, in nekatere so se v narodu popolnoma udomačile — postale narodne, n. pr.: »Ko v jasnem pasu primiglja«, »Tebe, Marija, želim poslaviti«, »V dolin'ci prijetni je ljubi moj dom«, »Beseda sladka, domovina« itd. — Neprecenljivih zaslug pa si je pridobil z »Učiteljskim Tovarišem«, čegar ustanovitelj se mora imenovati. Bil mu je tudi moder urednik od l. 1861. do 1872., pa zopet od 1882. do 1889. Praprotnik je vodil »Tovariša« vsigdar v pravem krščanskem duhu, tudi pod novimi šolskimi postavami. Zato je moral zlasti v dobi od leta 1868. do 1872. prestati s »Tovarišem« vred marsikaj grenkega. Ko pa so bili napadi presrditi, umaknil se jim je miroljubni Praprotnik, izročivši uredništvo »Tovariševo« kremenitejšemu in pogumnejšemu

3. Mateju Močniku, vrlemu, jednako značajnemu tovarišu, ki živi sedaj že tudi v zasl-

ženem, vedno blagotvornem pokoju. Močnik ni nikdar obračal plašča po vetru; katoličan v srcu kazal se je katoličana tudi v vseh spisih in posebej v »Učiteljskem Tovarišu«, kateremu je bil urednik od l. 1873. do 1881. Naj pokažem za dokaz samo par stavkov iz vabila na novo naročevanje »Tovariša« (1874, str. 362.): »Vera nam ho zmirom zvezda, katera kaže pot v življenji, in katera nam bode svetila tudi unkraj groba. Vera tudi pri podučevanju in odgojevanji nič ne pokazi, nič ne pokvari, marveč blaži in boljša vse dejanje učiteljevo.« »Jezičnik« pravi o tej dobi »Tovariševi«: »Kar je srednji vek v zgodovini — jako grajan, a tudi jako hvaljen, to je primeroma — se vé — Močnikov »Učiteljski Tovariš« l. 1873.—1881. med dosedanji letniki. Nova in najnovejša doba se gledé vede in umetnijske rada povrača nazaj v srednji vek; tako bode i bodoči učiteljski naraščaj kedaj s pridoma prebiral opisani šolski list.« (Str. 35.)

4. Ne majhne pomembe za razvoj slovenskega šolskega slovstva in za razvitek socialnih razmer ne le ožjih rojakov svojih, ampak tudi drugih Slovencev, je Josip Levičnik, učitelj, župan, organist itd. v Zeleznikih, odlikovan s srebrnim zaslužnim križcem s krono. »Jezičnik« našteva celo vrsto večjih in manjših Levičnikovih spisov in dopisov, raztresenih skoro po vseh slovenskih časnikih. Čudimo se marljivosti nabiralčevi, ki je znesel skupaj polno drobnega, več ali manj vrednega slovstvenega blaga, kakor nanosi mravlja vsakovrstne drobnjave na mravljišče — lepo okroglo kopico.

5. Ivan Tomšič, c. kr. učitelj na ljubljanski vadbni, okrajni šolski nadzornik, odbornik »Maticе Slovenske« in drugim narodnim društvom, poslavljen z zlatim križem za zasluge, kaže se v slovstvenih svojih delih velikega prijatelja slovenski mladini. Dopisovati je jel že v 15. letu starosti raznim slovenskim listom. Leta 1871. pa je zasnoval »Vrtec«, list za slovensko mladino, s katerim je izvrstno nadomestil nekdanjega Navratilovega »Vedeža«. Razven »Vrtca« spisuje Ivan Tomšič¹⁾ vsako leto tudi »Bibliografijo slovensko« v Letopisih Maticе Slovenske (1876.—1891.).

6. France Cegnar, telegrafski nadkontrolor, živeč v pokoju v Trstu, slovi kot pesnik, kritik in jezikoslovec. Pesnika diči zdravi krščanski duh in uglajena domača beseda. Značaj kritika razodeva njegova pušica z nadpisom »Kritikar«:

Kert je, naravnost povem, ki s kritiko rije po slovstvu;

Červe preganja tedaj, slovstveni travnik gnoji.

Jezikoslovcu so svojedobno očitali preveliko »naprednjaštvo«. — Posebno slavo pa si je Cegnar pridobil kot prelagalec Schillerjevih dramatičnih

¹⁾ Zakaj Tomšič in ne Tomšič? Uredn.

iger: Marije Stuartove, Viljema Tella in Wallensteinovega ostroga. Krasne so iskrice, katere je »Jezičnik« povzel iz »Ostroga« na str. 64, n. pr.:

Da, ima domovino Avstrijan,
I ljubi jo, i vé, zakaj jo ljubi.

Taka je v pregledu vsebin a lanskega »Jezičnika«, znamenita za vsakega slovenskega šolnika in sploh za vsakoga, ki se briga za kulturni razvitok Slovencev. Srečni časi, vskliknil sem prečitavši »Jezičnik«, v katerih je vladalo med slovenskimi učitelji tako navdušenje, taka ubranost duhov in src, kakoršno opazujemo v opisani šestorici!

Kot v vseh Marnovih delih, opazuje se tudi v tem »Jezičniku« nepresegljiva natančnost. (Prim. poročilo o Navratilovem »prvem potovanju na Dunaj« [Str. 7] in predgovor). Prav tako je občno priznana njegova objektivnost. Pisatelji sami se nam kažejo v »Jezičniku« z lastnimi deli, z lastnimi besedami; sami javno spoznavajo, kakšen jim je duh, kakšno srce. In kako se »Jezičnik« veseli, če more, objektivno sodeč, pisatelja zmerno pohvaliti, dostojno poslaviti! »Duh«, piše g. kanonik v predgovoru, »ki dije iz (opisanih slovstvenikov) pisanj, je hvale in posnemanja vreden. Prav to me je nagibalo, da sem jih radosten opisoval« itd.

Dr. Jos. Lézar.

Knjige „družbe sv. Mohorja“ za leto 1891.

(Dalje.)

4. »**Gospod, teci mi pomagat!**« Molitvene bukve. Bolnikom spisal Jak. Peregrin Pavlič, knez in škof krški. Za Slovence priredil in z navadnimi molitvami pomnožil duhovnik krške škofije. Izdala in založila »Družba sv. Mohorja« v Celovcu, 1891. Str. 332. — Ta knjiga je namenjena v prvi vrsti bolnikom in je temu namenu primerno prav dobro sestavljena. Razdeljena je v štiri dele. 1. del ima pripravo za sv. zakramente umirajočih (str. 9 do 58), 2. del ima »pripravo na krščansko trpljenje in srečno smrt« (str. 59—142), 3. del ima »različne opomine za bolnika, kedar se mu bliža smrtna ura« (str. 143—228), 4. del ima »dodatek navadnih molitev s posebnim ozirom na srečno smrt« (228—332). V teh bukvah imamo bogato zbirko molitev, premišljevanj in vzdihljejev za vsakovrstno rabo pri bolnikih. Posamezne molitve so lepe, jedrnate in primerne. Posnete so večkrat iz cerkvenih obrednikov, mnoge tudi obdarovane z odpustki. Vse kaže, da je knjigo sestavil mož, ki je imel srce čuteče za bolnike. Imamo že Slovenci prav dobre knjige v ta namen, kakor je Zupancičeva »Dušna pomoč za bolnike«, vendar ima vsaka svoje prednosti in druga drugo izpopolnjuje, obe dve skupaj zadoščata pač vsem zahtevam.

Jezik v knjigi je lep, čist, brez sitnih lokalizmov. Zlog je naraven, resen, ne presuhoparen. Pisava je pravilna, le malo se loči od naše pisave (v listu). Omenimo le: zamrl (str. 5), pomagovati (8), priskrbi (13), vsprejemanje (21) mojega, tvojega (23), ne bi bil se ti (25), otroče,

otroško (54), pokornost (67), tja (71), podjan (76), dan (dar) itd. Pristavil bi še jedno željo, katera je jako splošna, in ta je, da bi se take molitve, katere moli ves narod slovenski, tiskale v vseh knjigah jednako. Sicer se prigodi, da Kranjec pride na Štajersko itd., pa ne zna navadnih molitev, ker imajo tam drugače oblike in obrazce.

Nadejam se, da bode ta knjiga mnogim bolnim Slovincem lajšala bridkost v boleznih in jim gladila pot proti nebesom, svetovati pa je vsakateremu, naj si jo dobro ogleda že v zdravju, da mu ne bode pretuja v bolezni. Dr. J. J.

Knjige „Maticе Slovenske“ za leto 1891.

3. »**Pegam in Lambergar.**« Povest. Spisal dr. Fr. D. Založila »Matica Slovenska«. Tiskala Blasnikova Tiskarna, 1891. Str. 187. Cena 60 kr. — Ko sem se pred nekaj leti pogovarjal z znanim slovenskim slovstvenikom o naših pripovednih pisateljih, rekel mi je, da menda jedini gosp. Dr. Fr. D. dobro »preštudira« svoje spise, predno jih pošlje med svet, drugi pa večinoma skoraj kar mokre dadó v tiskarno. Da je ta izredna pohvala čisto zaslužena, potrdil je gospod Dr. Fr. D. zopet s to povestjo, izdano kot 6. zvezek »zabavne knjižnice«. Povest je natančno premišljena, dogodki vsi dobro osnovani, pogovori so nekateri kar modroslovno bistroumni, značaji res značilni, in prepletena je s tako vzvišeno plemenitimi pa kratkimi izreki, da človek, heroč jih, kar postaja pri njih. Vršil se sicer v 15. veku, toda koliko dušeslovnih potez se nahaja isto tako še sedaj ob koncu 19. veka med človeštvom! Vsaka oseba v povesti je dovolj označena, vsaka ima določno nalogo, naj si že ogledujemo zvestega in hrabrega Lambergarja ali premetenega in bojevitega Vitovca, naglega Gregorja ali orjaškega pa vinskega Ostrovrharja, naj si že opazujemo razne značaje gornjegrajskih menihov ali obeh celjskih svetovalcev ali pa sebičnega krčmarja Tomaža, naj že poslušamo spletkarsko in prekanjeno knjeginjo ali blago Heleno, naj nam že stopi pred oči skrbna in domišljava teta Mina ali pa obe zaljubljenki Anica in Tajda. Tudi cesar Friderik IV. (III.), grof Žiga Lamberg (poznejši prvi škof ljubljanski), kranjski in štajerski prebivalci se določno kažejo po svojih lastnostih.

Naslov povesti bode pa le tisti prav umel, kdor bode pazno čital dotičnih par vrstic na str. 102 in 112. Krasna je bila misel, z zgodovinsko povestjo raztolmačiti »Pegama in Lambergarja« v narodni pesmi. Pegam = Pehajm = Čeh = husit Vitovec, ki se je hotel proti cesarju zavezati tudi s češkim kraljem Ladislavom Posmrtnikom. Čitatelj, prišedši do teh vrstic, želi o Vitovčevi preteklosti zvedeti še kaj več, in žal, da ne more zvedeti.

Zanimivo je vpleten vmes početek škofije ljubljanske. Mično pripovedovanje je osoljeno z jako zabavnimi latinskimi reki, podprto s prav vmestnimi primerami in ozaljšano z nekaterimi pesniškimi kiticami.

Gledé na jezik bi opomnil le to, da »baliževje« (str. 22) in »pilek« (str. 142) sta večini